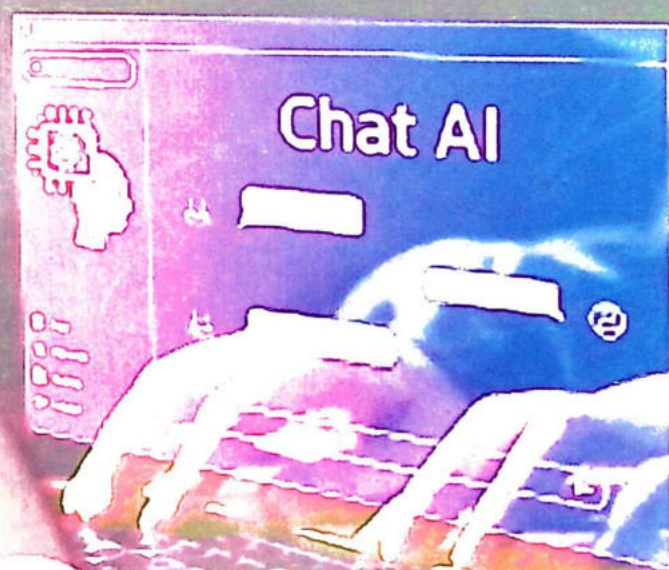

Б.А.Ахмедов, Е.Б.Айдаров

МЕДИАСАУАТТЫЛЫҚ ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ МӘДЕНИЕТ

004
А-26.

**ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ, ҒЫЛЫМ
ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛАР МИНИСТРЛІГІ
ШЫРШЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ПЕДАГОГИКА
УНИВЕРСИТЕТИ**

**М.ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ ОҢТҮСТІК
ҚАЗАҚСТАН УНИВЕРСИТЕТИ
ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ШЫРШЫҚ ФИЛИАЛЫ**

Б.А.Ахмедов, Е.Б.Айдаров

МЕДИАСАУАТТЫЛЫҚ ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ МӘДЕНИЕТ

Оқулық

Шыршық-2025

Б.А.Ахмедов, Е.Б.Айдаров /Медиасауаттылық және ақпараттық мәдениет / оқулық. – Toshkent.: “Book trade 2022”, 2025. – 416 bet

Бұл оқулық медиасауаттылық пен ақпараттық мәдениеттің эволюциясын және олардың қазіргі қоғамдағы рөлін жан-жақты қарастыруға арналған. Тақырыптар медиакөңілдіктегі жаһандық бәсекелестікті, медиасауаттылық құрылымын және осы саладағы шетелдік тәжірибелерді қамтиды. Әлеуметтік желілердегі қауіптерге, мақсатты ақпарат таратумен байланысты психологиялық, діни және мәдени қатерлерге, сондай-ақ интернеттегі ақпарат тарату мәдениетіне ерекше назар аударылған. Жекелеген тарауларда ақпараттық қауіпсіздіктің теориялық және құқықтық негіздері, виртуалды ойындардың жастар санасына әсері және интернеттің медиакөңілдікті қалыптастырудағы мүмкіндіктері сипатталады. Оқулықта қысқаша түйін, терминдер сөздігі және тест сұрақтары келтірілген. Бұл оқулық жоғары оқу орындарының студенттері мен оқытушыларына, сондай-ақ медиасауаттылық пен ақпараттық қауіпсіздік мәселелеріне қызығушылық танытатын барлық оқырмандарға арналған.

Рецензенттер:

- Ахмеджонов Д.Г. - техника ғылымдарының докторы, профессор, Шыршык мемлекеттік педагогикалық университеті.
- Мамаражабов М.Э. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Низами атындағы Ташкент мемлекеттік педагогикалық университеті.

Бұл оқулық Өзбекстан Республикасы Жоғары білім, ғылым және инновациялар министрлігінің 2025 жылғы 14 сәуірдегі №136 бұйрығымен баспаға ұсынылған.

ISBN 978-9910-646-27-0

© Ахмедов Б.А., Айдаров Е.Б., 2025
© “Book trade 2022”, 2025

1-тақырып: Медиасауаттылық пен ақпараттық мәдениеттің эволюциясы және оның қоғамдағы маңызы

Жоспар:

1. Медиасауаттылық және ақпараттық мәдениет концепциясының эволюциясы мен диалектикасы.
2. Пошта, газет, телеграф, журнал және радио ақпарат көзі ретінде. Теледидар заманының талабы ретінде.
3. Ғылымның пәні, мақсаты және міндеттері.
4. Медиасауаттылық пен ақпараттық мәдениеттің қоғамдағы рөлі мен маңызы.

Медиасауаттылық және ақпараттық сауаттылық- «қолшатыр», яғни бір ұғым аясында екі мағынаны біріктіретін термин ретінде ЮНЕСКО ұсынған. Оның мәнін түсіну үшін әрбір ұғымның өзегін білу қажет.

«Бұқаралық ақпарат құралдары» термині (латынша – орта, яғни құрал, делдал, әдіс) байланыс пен ақпарат құралдарының әртүрлі нысандарын білдіреді. Бұқаралық ақпарат құралдары түсінігінің мазмұны ақпаратты құру, көшіру, тарату құралдарын, сонымен қатар авторлар мен бұқаралық аудитория арасындағы ақпарат алмасудың техникалық құралдарын қамтиды. Бүгінгі таңда Медиасауаттылық термині масмедия немесе ұғымдарының синонимі ретінде қолданылады. Бұқаралық ақпарат құралдарының қазіргі қоғамның дамуына ықпалы жылдан-жылға артып, олар арқылы адамдар қоршаған шындықты әлеуметтік және рухани тұрғыдан түсініп, бағалайды. Заманауи ақпарат құралдарының негізгі аспектілеріне зерттеушілер креативтілік (креативтілік,

креативтілік) және инновацияны жатқызады. Бұл терминнің мұндай сипаттамасын [www. edu. gu](http://www.edu.gu) жұмыс нарығы. ru веб-сайты.

Сонымен бірге, басқа дереккөздерде де Медиа сауаттылық -тың үстемдігі туралы осындай сипаттамалар берілгенін көреміз. «Медиа сауаттылық – бұқаралық ақпарат құралдары – жаңалықтарды, ақпараттық және жарнамалық ақпаратты таратуға, жалпы аудиторияға да, арнайы аудиторияға да ойын-сауық ұсыныстарын ұсынуға бағытталған сан алуан және әртүрлі функцияларды орындайтын байланыс арналары». Көп жағдайда сарапшылар Медиа сауаттылық терминінің негізінде дәл осы сипаттаманы көреді. Дегенмен, бұл терминнің тар мағынасы да бар. Кейбір зерттеушілер бұқаралық ақпарат құралдарын осы термин контекстінде жеке ақпараттық орта деп атаса, басқалары нақты ақпарат тасымалдаушысына сілтеме жасайды. Байланыс арнасы ретінде сарапшыларға баспа басылымдары, электронды Медиа сауаттылық, соның ішінде Интернет, сыртқы жарнама құралдары, тіпті поштаны тарату, яғни тауарды сатушы немесе сатушы арасындағы өлім мен өлім байланысы қызметін атқаратын барлық факторлар кіреді. қызметтер мен тұтынушы».¹ Ақпараттық сауаттылық ақпаратты тандау, бағалау, өңдеу және беру дағдылары мен дағдыларының жиынтығын білдіреді.

Ақпараттық сауаттылық ақпаратты иеленудің, бағалаудың және этикалық пайдаланудың маңыздылығын мойындайды.

¹[www. жарнама. ru/ глоссарий/деск/1952](http://www.garname.ru/glossary/desk/1952)

Медиа сауаттылық- бұқаралық ақпарат құралдарын қабылдау және оның қызметін бағалау дағдылары мен дағдыларының жиынтығын білдіреді. Медиа сауаттылық бұқаралық ақпарат құралдарының функцияларын түсінуге, осы функцияларды жүзеге асыру сапасын бағалауға, өзін-өзі көрсету және әлеуметтік процестерге қатысу үшін Медиа сауаттылық -пен ұтымды ынтымақтастыққа қатысуға мән береді. Медиа сауаттылық та, ақпараттық сауаттылық та Медиа сауаттылық пен ақпараттық кеңістікте қолданылатын технологияларға қарамастан, жастардың өзара әрекеттесу дағдыларын саналы түрде қалыптастыру және дамытумен байланысты.

Бұл өзара байланысты саланы басқаша түсіндіретін екі мектеп бар. Бірінші мектептің өкілдері ақпараттық сауаттылықты үлкен зерттеу саласы ретінде қарастырады. Екінші мектептің өкілдері ақпараттық сауаттылық медиа сауаттылықтың бір бөлігі екенін және ол әлдеқайда кең сала екенін алға тартады. Бірақ ЮНЕСКО-ның халықаралық сарапшылар тобы Медиа сауаттылық пен басқа ақпараттық қызметтердің айырмашылығын ғана емес, олардың өзара байланыс нүктелерін де анықтады.²

МАС мазмұны келесі негізгі ұғымдардан тұрады:

- медиа сауаттылық;
- ақпараттық сауаттылық;
- Өз пікірін еркін жеткізе білу сауаттылығы;
- Кітапхана сауаттылығы;

²Қараңыз: Кэттс, Ральф және Лау, Иса, 2008

- Жаңалықтар сауаттылығы;
- Компьютерлік сауаттылық;
- интернет сауаттылығы;
- цифрлық технологиялар саласындағы сауаттылық;
- кино сауаттылығы;
- электронды ойындарды қолдану сауаттылығы;
- Телевизиялық сауаттылық, жарнама сауаттылығы.

Бұл ұғымдар арасында байланыс бар. Олардың көпшілігі қайшылықты және кәсіби контекстке немесе бір немесе басқа пайдаланушылар қауымдастығының мәдени тәжірибесіне байланысты әртүрлі қолданылады. Мысалы, журналистикадағы медиасауаттылық жоғарыда келтірілген ұғымдардың барлығын дерлік қамтиды:

- медиасауаттылық;
- Өз пікірін еркін жеткізу;
- кітапханалық сауаттылық;
- Жаңалық (ақпараттық) сауаттылығы;
- Интернет сауаттылығы;
- Цифрлық технология (соның ішінде компьютерлік) сауаттылығы (соның ішінде компьютерлік сауаттылық);
- Телевизиялық (кино, жарнама) сауаттылығы.

Дүние жүзінде барлық ұйымдар медиа білім беру (MT) терминін пайдаланады. Оған сонымен қатар медиа сауаттылық пен ақпараттық сауаттылық кіреді. Әртүрлі платформалардың конвергенциясы контекстінде осы екі тәсілді үйлестіруге ұмтыла отырып, ЮНЕСКО MAC терминін алға тартады.

MAS талаптары мен артықшылықтары

MAS негізгі артықшылықтары:

1. MAC болашақ журналистерді болашақта пайдалану үшін кең ауқымды біліммен қаруландырады.

2. Медиасауаттылық демократиялық қоғамдағы бұқаралық ақпарат құралдарының және ақпараттық арналардың жұмыс істеуі туралы маңызды білім береді, Медиасауаттылық және ақпараттық қызметтердің өз функциялары шегінде жұмыс істеуін бағалау үшін қажетті шарттарды түсінуді, осы функцияларды жүзеге асыруды және дамытуды үйретеді. негізгі дағдыларды қамтамасыз етеді

3. Бұқаралық ақпарат құралдары мен ақпараттық сауаттылығы бар қоғам еркін, тәуелсіз және алуан түрлі Медиасауаттылық пен ашық ақпараттық жүйелердің дамуын ынталандырады.

Журналистика саласындағы MFA артықшылықтарын толық пайдалану үшін келесі шарттарды қамтамасыз ету қажет:

1. Медиасауаттылық және ақпараттық сауаттылық тұтастай қабылдануы және құзыреттер (білім, дағды және біліктілік) жиынтығын қамтуы керек;

2. БҒМ журналист-студенттерді Медиасауаттылық және ақпараттық арналармен өзара әрекеттесу үшін кәсіби сауаттылықты қалыптастыруға мақсатты түрде бағыттайды;

3. Болашақ журналистер ақпаратты іздеу, сұрыптау, бағалау және тарату дағдыларын меңгеруі керек;

4. Әйелдер мен ерлерге, сондай-ақ халықтың маргинал топтарына, физикалық мүмкіндіктері шектеулі адамдарға, байырғы